

TÜRKİYE'DE AKRAN ZORBALIĞININ ERGENLER ARASINDA YAYGINLIĞININ İNCELENMESİ: BİR META ANALİZ ÇALIŞMASI

EXAMINING THE PREVALENCE OF PEER BULLYING AMONG ADOLESCENTS IN TURKEY: A META-ANALYSIS STUDY

Ertuğrul TALU¹, Gökhan GÜMÜŞ²

ÖZ: Akran zorbalığı ergenler arasında sık görülen bir davranış sorunu türüdür. Akran zorbalığında ergenler akranlarına fiziksel, sosyal, psikolojik vb. alanlarda şiddet uygulayabilirler. Bu açıdan akran zorbalığı ergenler arasında gözlenen süreklilik, güç dengesizliği ve kasıtlılığı barındıran önemli bir davranış sorunudur. Çeşitli araştırmalar Türkiye’de akran zorbalığının yaygınlığını farklı düzeylerde vermektedir. Bu araştırmanın temel amacı literatürdeki yayınları inceleyerek Türkiye’de akran zorbalığının yaygınlığını meta analiz yöntemiyle ortaya koymaktır. Bu amaçla araştırmada meta analiz yöntemi kullanılmıştır. Meta analiz sürecinde seçilen yayınlar için beş değerlendirme kriteri belirlenmiştir. Bu araştırma 2015 – 2021 yılları arasında yayımlanan 75 yayından belirtilen kriterleri sağlayan 3 tez ve 2 makale seçilerek yürütülmüştür. Araştırmanın toplam örneklemini 8221 kişilik ergen grubundan oluşmaktadır. Elde edilen bulgular Türkiye’de bir ergenin eğitim ve öğretim yılı boyunca en az iki kez akran zorbalığına maruz kaldığını, iki kez de akran zorbalığı yaptığını göstermektedir. Ayrıca Türkiye’de yapılan akran zorbalığı konulu araştırmalarda etik kurul izinlerinden, ölçeklerin değerlendirilme biçimlerinden ve veri işleme süreçlerinden kaynaklanan yapısal bazı tutarsızlıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu tutarsızlıklar sebebiyle birçok yayın meta analiz sürecine eklenememiştir. Makale içeriğinde bu konular detaylandırılmıştır ve literatüre uygun olarak tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Akran zorbalığı, ergenlik, meta analiz

ABSTRACT: Peer bullying is a common form of behavior among adolescents. In peer bullying, adolescents attack their peers physically, socially, psychologically, etc. areas of violence. In this respect, bullying is an important behavioral problem among adolescents, which includes continuity, power imbalance, and deliberateness. Various studies show the prevalence of peer bullying in Turkey at different levels. The main purpose of this research is to examine the literature publications and reveal the prevalence of peer bullying in Turkey with the meta-analysis method. For this purpose, the meta-analysis method was used in this study. Five evaluation criteria were determined for the publications selected during the meta-analysis process. The research was carried out by selecting 3 theses and 2 articles that met the specified criteria from 75 publications published between 2015 and 2021. The total sample of the study consists of 8221 adolescents. The findings show that an adolescent in Turkey is exposed to peer bullying at least twice during the academic year and is bullied twice. In addition, it has been determined that some structural inconsistencies are arising from ethical committee permissions, evaluation methods of scales, and data processing processes in studies on peer bullying conducted in Turkey. Due to these inconsistencies, many publications could not be included in the meta-analysis process. These issues are detailed in the article and discussed following the literature.

Keywords: Peer bullying, adolescence, meta-analysis

Bu makaleye atf vermek için:

Talu, E. ve Gümüş, G. (2022). Türkiye’de akran zorbalığının ergenler arasında yaygınlığının incelenmesi: bir meta analiz çalışması. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(3), 1673-1682.

Citethisarticle as:

Talu, E. ve Gümüş, G. (2022). Examining the prevalence of peer bullying among adolescents in Turkey: a meta-analysis study. *Trakya Journal of Education*, 12(3), 1673-1682.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir, Türkiye, etalu@ahievran.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3062-6130

²Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye, gokhangumus2357@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4161-0425

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

During adolescence, human development accelerates; It is a developmental period in which cognitive, social, and physical development approaches its peak (Yörükoğlu, 2019). While this period provides rapid and intense development, it can prepare the ground for the formation of various negative behavior patterns (Arnet, 1999; Kapıkıran, 2013). In some cases, these risky behavior patterns can lead to violent tendencies against peers (Kurnaz & Kapçı, 2013). These violent tendencies are not only physical but also relational, verbal, sexual, etc. can show themselves in size. It is possible to define the harmful behavior patterns observed in these dimensions as bullying (Olweus, 2003).

There are many studies on peer bullying in Turkey. However, it was seen that the number of studies in which these studies were combined and compared and the data was combined was insufficient. In the literature, the meta-analysis method is recommended as one of the most ideal methods for combining quantitative studies (Şen & Yıldırım, 2020). Therefore, in this study, a meta-analysis method was used to combine published research on peer bullying.

When the publications on peer bullying in Turkey are examined, it is seen that the prevalence of peer bullying among adolescents in Turkey is not fully clarified. Therefore, this study aims to determine the prevalence of peer bullying among adolescents in Turkey. In this way, while the prevalence of bullying behavior in the country can be determined, the structure, format, and content of the bullying prevention programs to be developed can be made more consistent.

Method

In this research process, the meta-analysis method was used as a research model. The main purpose of this method is to bring together the data and knowledge created in the literature to obtain more accurate and consistent results (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2016).

“Peer Bullying Scale – Adolescent Form” developed by Ayas and Pişkin (2015) was used in this research process. This measurement tool consists of 53 items. Responses to these 53 items are given in two different sub-dimensions: "It was done to me (Victim)" and "I did it (Bully)".

The study group of this research consists of 8221 adolescents consisting of 5 different publications (3 Thesis - 2 Articles) that meet the selection criteria determined among 75 publications published between 2015 - 2021. While determining these publications, the selection criteria specified in the title below were taken as the basis.

During the research process, the literature search was carried out using the theses scanned in the YÖK Thesis Directory and the journal articles and full-text papers scanned on Google Scholar. In addition, the publications added to these indexes after 01.11.2021 were not included in the analysis process.

During the literature review, the expressions “Peer Bullying - Adolescence” were accepted as reference expressions and these expressions were searched in the specified indexes.

Findings

Results were determined that the mean for the total score of Being a Victim of Peer Bullying was 111.59 in the sample group ($Z = 8.20$; $p < 0.05$). Considering that the scale used in this study consists of 53 items and is between 53 and 265 points, it can be said that the mean of being a victim of peer bullying is at least between "once during the term" and "once a month" ($111.59 / 53 = 2.10$).

Results were examined, it was determined that the mean for the total score of being a bully in the Peer Bullying process was 109.50 in the sample group ($Z = 6.44$; $p < 0.05$). Considering that the scale used in this study consists of 53 items and is between 53 and 265 points, it can be said that the mean of being a victim of peer bullying is at least between "once during the term" and "once a month" ($109.50 / 53 = 2.06$).

Discussion and Conclusion

As can be seen, peer bullying is an important problem among adolescents in Turkey as well as in other countries of the world. In the light of the findings obtained from this research, it can be said that every student in Turkey is exposed to and is bullied a mean of 2 times during the academic year. From this point of view, it is possible to say that peer bullying is an important problem among adolescents in Turkey. In

future research, researchers will analyze this peer bullying by gender, mode of occurrence, location, etc. They can contribute to the literature by examining them according to the variables. In addition, it may be important to support projects, training, and support programs that can be proposed to solve this problem.

When the publications on peer bullying are examined, the inclusion of descriptive statistics in publications such as Kızılkın (2017), Tardu and Akcan (2021), Kocatürk and Kurtça (2021) prevented the studies from being included in the meta-analysis process. In addition, Adalar Çelenk and Yıldızlar (2019); Kaya, Candeger, and Bedir (2019); In the studies conducted by Öztürk (2019), although descriptive statistics are given since the averages of the items are taken while the data are being processed, these studies were also excluded from the analysis since their inclusion in the meta-analysis would lead to an incorrect result. Horzum, Şahin, Gök, Yurttaş, Kumlu, Şahin, Yanış, Tüzün, and Hacıoğlu (2016) stated in their research that descriptive statistics should be given first in the findings section. If the relevant research was given sufficient importance by the referees, editors, and thesis evaluation juries in Turkey, 31% less data loss could have been achieved in this meta-analysis conducted today. In this respect, researchers can use the specified standard system while analyzing their data; Editors, referees, and thesis evaluation juries can contribute to future meta-analysis studies by not accepting publications other than standard reporting or by requesting revisions.

GİRİŞ

Ergenlik dönemi insan gelişiminin hızlandığı; bilişsel, sosyal, bedensel gelişimin zirveye yaklaştığı bir gelişim dönemidir (Yörükoğlu, 2019). Bu dönem hızlı ve yoğun gelişim sağlarken beraberinde çeşitli olumsuz davranış örüntülerinin oluşmasına zemin hazırlayabilir (Arnet, 1999; Kapıkıran, 2013). Bu riskli davranış örüntüleri bazı durumlarda akranlara karşı şiddet eğilimleri oluşturabilir (Kurnaz ve Kapçı, 2013). Bu şiddet eğilimleri yalnızca fiziksel boyutta değil ilişkisel, sözel, cinsel vb. boyutlarda kendisini gösterebilir. Bu boyutlarda gözlenen zarar verici davranış kalıplarını zorbalık olarak tanımlamak mümkündür (Olweus, 2003).

Akran zorbalığı içerisinde zarar vericiliği, sürekliliği ve taraflar arası güç dengesizliği öğelerini barındıran olumsuz bir davranış örüntüsüdür. Okul çağı çocukları arasında akran zorbalığı önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Graham, 2016). Bu açıdan akran zorbalığı küresel olarak önemli bir sorun olarak kabul edilebilir (Menesini ve Salmivalli, 2017).

Salmivalli (2010) akran zorbalığının yalnızca şiddet eğilimi olarak görülmemesi gerektiğini belirtmektedir. Çeşitli yayınlarda zorbalık ilişkisel, fiziksel, sözel, dışlama, söylenti yayma, cinsel vb. alt boyutlara ayrılmıştır (Gültekin ve Sayıl, 2005; Ayas ve Pişkin, 2015). Ancak bu alt boyutların tamamı akran zorbalığının zarar vericiliği, sürekliliği ve güç dengesizliği unsurları açısından birleşmektedir.

Türkiye’de akran zorbalığı konusunda yapılan birçok araştırma bulunmaktadır. Ancak bu araştırmaların bir araya getirilerek kıyaslandığı ve verilerin birleştirildiği araştırma sayısının yetersiz olduğu görülmüştür. Literatürde nicel çalışmaları birleştirmek için en ideal yöntemlerinden biri olarak meta analiz yöntemi önerilmektedir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2016). Bu nedenle bu araştırmada akran zorbalığı konusunda yayınlanan araştırmaları birleştirmek için meta analiz yöntemi kullanılmıştır.

Veri gruplarının yapısına göre (betimsel, ilişkisel, deneysel vb.) çeşitli yöntemlerle meta analiz yapılabilir. Bunun için çeşitli etki büyüklüğü katsayıları (Cohen’in d’si, Hedges’in g’si ve Glass’ın deltası) kullanılarak veriler kıyaslanabilir. Ancak meta analiz istatistiksel yönünün yanında derin bir literatür taraması isteyen, araştırmaların kalite kontrollerini önemseyen, veri gruplarının ve istatistiki bilgilerin açık olmasını bekleyen bir yöntemdir (Şen, 2019).

Meta analiz elde olan verileri bir araya getirerek örneklemlerden yola çıkarak evrene yönelik daha tutarlı öngörülerde bulunmamıza fırsat verir. Bu açıdan meta analiz araştırma yöntemleri içerisinde evrene yönelik en çok veriye ulaşmamızı sağlayan yöntemlerdendir. Bu yönüyle meta analiz çalışmalarının sayısı 2000’li yılların başından itibaren hızla artmaktadır (Şen ve Yıldırım, 2020).

Akran zorbalığı ile ilgili Türkiye’de yapılan yayınlar incelendiğinde Türkiye’deki ergenler arasında akran zorbalığının yaygınlığının ne düzeyde olduğu tam olarak netleştirilmediği görülmektedir. Bu açıdan bu araştırmanın amacı Türkiye’de ergenler arasında akran zorbalığının yaygınlık düzeyini tespit etmektir. Bu sayede ülkedeki zorbalık davranışının yaygınlığı belirlenebilirken geliştirilecek zorbalığı önleme programlarının yapısı, biçimi ve içeriği daha tutarlı hale getirilebilir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma sürecinde araştırma modeli olarak meta analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin temel amacı literatürde oluşturulan veri ve bilgi birikimini bir araya getirerek daha doğru ve tutarlı sonuçlar elde edilmesini sağlamaktır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2016).

Meta analiz süreci ilk olarak araştırma konusu ve problemin belirlenmesi ile başlamalıdır. Sonrasında literatür taraması yapılarak devam edilmelidir. Literatür taramasından sonra araştırma sürecine katılacak yayınların seçimi için ekleme çıkarma kriterleri belirlenerek uygun araştırmalar listelenmelidir. Sonrasında kodlama dosyaları oluşturularak analiz sürecine geçilmelidir. Bu süreçte Cohen'in d'si, Hedges'in g'si ve Glass'ın deltası gibi çeşitli etki büyüklüğü katsayıları kullanılabilir. Ortalamaların karşılaştırıldığı durumlarda etki büyüklüğü katsayılarının kullanımına gerek yoktur (Şen, 2019). Bu açıdan bu araştırmada ortalamalar karşılaştırıldığı için etki büyüklüğü katsayıları kullanılmamıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2015 - 2021 yılları arasında yayınlanan 75 yayın içerisinde belirlenmiş seçim kriterlerini sağlayan 5 farklı yayından (3 Tez – 2 Makale) oluşan 8221 kişilik ergen grubu oluşturmaktadır. Araştırma sürecinde literatür taraması YÖK Tez Dizininde taranan tezler ve Google Akademik üzerinden taranan dergi makaleleri ve tam metin bildiriler kullanılarak yapılmıştır. Buna ek olarak 01.11.2021 tarihinden sonra bu dizinlere eklenen yayınlar analiz sürecine katılmamıştır.

Araştırma sürecinde ilk olarak örneklem, konu ve ölçme aracı gibi temel kriterlerin belirlenmesi için literatür taraması yapılmıştır ve belirlenen yayınlar ön değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu aşamanın amacı yıl, konu ve örnekleme olarak araştırma sürecine uygun olan yayınları belirlenmesidir. Literatür taraması sürecinde aşağıda sıralanan adımlar takip edilerek literatür taranmıştır:

1. Veri toplama süreci için “akran zorbalığı, ergenler, ergenlik dönemi, lise öğrencileri, ortaokul öğrencileri” sözcük grupları referans ifadeler olarak belirlenmiştir.
2. YÖK Tez Dizini, YÖK Akademik Arama ve Google Akademik Arama aracılığıyla veriler toplanmıştır. Tüm referans ifadeler tek tek arama motorlarında aratılmıştır.
3. Çıkan sonuçların karışmaması için arama motorlarında arama yapılırken her aramada yalnızca bir yıl için arama yapılmıştır. Bu nedenle arama motorları arama esnasında yıllara göre sınırlandırılmıştır. Bu sınırlama işlemi için Google Arama Operatörü ve YÖK Tez Dizini Arama Operatörü kullanılmıştır.
4. Arama motorlarında yapılan tarihsel sınırlamaya ek olarak örnekleme Türkiye dışında bir il ya da bölge olan tüm araştırmalar Türkçe yayımlanmış olsa bile araştırmaya dâhil edilmemiştir.
5. Arama motorlarında arama sonucunda elde edilen yayınlar tek tek incelenmiştir. Örneklem, konu, ölçme aracı vb. kriterleri (bu kriterler aşağıda tanımlanmıştır) sağlayan yayınlar araştırma sürecine katılmıştır.
6. Araştırma sürecine katılması uygun olan yayınlar için ön inceleme dosyası oluşturulmuştur. Ön incelemeye katılan 75 yayın ise tekrarlı araştırma, ölçek yapısı, veri işleme süreci, etik konular ve bulguların doğruluğu gibi kriterler esas alınarak incelenmiştir.

Literatür taraması aşamasından sonra araştırmaya konu, yıl ve örneklem olarak uygun olduğu tespit edilen yayınlar için ikinci değerlendirme aşamasına geçilmiştir. İkinci değerlendirme aşamasının amacı belirlenen yayınların biçimsel, yöntemsel ve istatistiki açıdan bu araştırmaya uygun olup olmadığını tespit etmektir. İkinci değerlendirme aşamasının adımları aşağıda sıralanmıştır.

1. Meta analiz sürecine katılan yayınlar hangi hipotezleri test etmektedir soruna cevap aranmıştır. Yayınların hipotezleri, örneklemeleri ve veri analiz yöntemlerinin bu meta analiz çalışması ile uyumlu olup olmadığı incelenmiştir. Meta analiz sürecine katılan yayınlarının tamamının nicel (betimsel, ilişkisel vb.) araştırma yöntemi temelli hipotezleri test ettikleri belirlenmiştir.
2. Meta analiz sürecinin temel konularından biri olan etki büyüklüğü konusu için araştırmalar incelenmiştir. Ancak araştırmanın konusu durum betimlemesi olduğundan ortalamalar, standart sapmalar ve örneklem büyüklükleri ile çalışılmasının yeterli olduğuna karar verilmiştir (Şen ve Yıldırım, 2020).

3. Gruplar arası karşılaştırma, deneysel karşılaştırma, ilişkisellik vb. konular bu araştırma sürecinde incelenmediğinden etki bütüklüklerine ek olarak t değerleri, u değerleri, p değerleri vb. istatistiki değerlere yönelik bulgular bu araştırma sürecinde ele alınmamıştır.

Yukarıda belirtilen araştırma sürecinde yayınlar değerlendirilirken belirli değerlendirme kriterleri esas alınmıştır. Bu çalışmada incelenen yayınlar aşağıdaki kriterlere uygun olarak değerlendirilmiştir:

Bu araştırma sürecinde incelenen yayınlar 2015 ve 2021 yılları aralığındadır. Bu sebeple bu yıl aralığının dışında olan yayınlar araştırmanın konusuna dâhil edilmemiştir.

1. Ayas ve Pişkin (2015) tarafından geliştirilen “Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği – Ergen Formu” bu araştırma için referans ölçektir. Bu ölçeği kullanarak yayınlanan çalışmalar araştırma sürecine katılmıştır. Araştırma sürecinde yapılan araştırma sonunda Gültekin ve Sayıl (2005), Satan (2006) vb. araştırmacılar tarafından Türkçeye uyarlanan çeşitli ölçekler olduğu görülse de Ayas ve Pişkin (2015) tarafından geliştirilen bu ölçek tercih edilmiştir. Buna ek olarak bu ölçeğin toplam puanları ile çalışıldığından bu ölçeğin yapısını bozup alt ölçeklerinden bir veya birkaçını çıkaran yayınlar da bu çalışmaya dâhil edilmemiştir.

2. Betimsel istatistikleri açık bir biçimde vermiş olmak bu çalışma kapsamında yapılan meta analiz sürecinde temel bir konudur. Bu nedenle incelenen yayınlarda araştırmacılar betimsel istatistikleri (Ortalama, Standart Sapma ve Örneklem) açık vermedikleri durumda verilerin işlenmesi mümkün olmamaktadır. Bu sebeple bu istatistikleri vermeyen araştırmalar örneklem dışında tutulmuştur. Buna ek olarak bazı araştırmalar ölçeğin orijinal değerlendirme ölçütü olan 53 – 265 puan aralığının dışına çıkarak madde ortalamaları ile çalışmıştır veya ölçeğin bu puan aralığının dışında sonuçlar bulan ve bu nedenle sonuçları şüpheli olan yayınlar da bulunmaktadır. Bu tür yayınlar bu çalışmaya katılmamıştır.

3. Bu araştırma temel olarak ergenlik dönemine odaklandığından ilköğretim çağı çocukları örnekleminde yapılan araştırmalar araştırma kapsamına alınmamıştır. Ek olarak ebeveynler, öğretmenler ve okul idarecilerinin örnekleme olduğu araştırmalar ve özel bir örnekleme olan araştırmalar (Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu, boy kısalığı vb. spesifik örneklem grupları) incelenmemiştir.

4. Tekrarlı araştırmalar araştırma sürecinde yanlış sonuçlara neden olabileceğinden tekrarlı araştırmalar araştırma sürecine yalnızca bir kez dâhil edilmiştir.

Meta analiz sürecine katılacak araştırmalar belirlenirken yukarıda belirtilen araştırma kriterleri referans alınarak kaynak taraması yapılmıştır. Bu yöntem kullanılarak araştırma örnekleme oluşturulmuştur. Bu araştırma belirtilen kriterleri sağlayan 5 yayın ile yürütülmüştür.

Veri Toplama Aracı

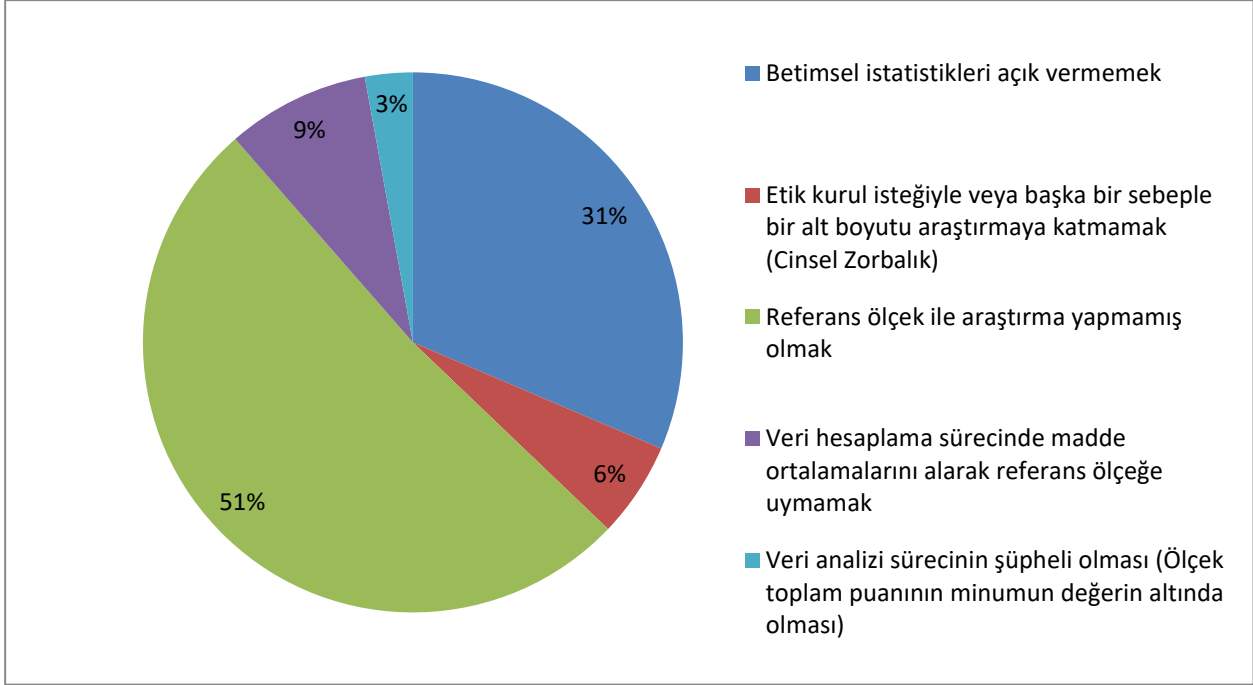
Bu araştırma sürecinde Ayas ve Pişkin (2015) tarafından geliştirilen “Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği – Ergen Formu”nu kullanan araştırmalar referans alınmıştır. Bu ölçme aracı 53 maddeden oluşmaktadır. Bu 53 maddeye “Bana yapıldı (Kurban)” ve “Ben Yaptım (Zorba)” şeklinde iki farklı alt boyutta cevap verilmektedir. Ölçek 5’li likert tipinde hazırlanmış bir ölçektir (1= Hiçbir Zaman, 2=Dönem boyunca bir defa, 3=Ayda bir defa, 4=Haftada en az bir defa, 5=Hemen hemen her gün). Bu ölçek fiziksel, sözel, dışlama, söylenti, eşya ve cinsel zorbalık olarak isimlendirilen 6 farklı alt ölçekten oluşmaktadır. Araştırmacılar tarafından elde edilen bulgulara göre bu ölçek ergen gruplarında geçerli ve güvenilir bir biçimde kullanılabilir. Kurban ölçeği için 0,93 düzeyinde, zorba ölçeği için 0,92 düzeyinde iç tutarlılık katsayısı tespit edilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırma sürecine dâhil edilen yayınlar için ilk olarak Microsoft Excel programı üzerinden bir kodlama dosyası oluşturulmuştur. Oluşturulan kodlama dosyasına araştırmanın adı, değişken ortalaması, değişken standart sapması ve örneklem büyüklüğü eklenmiştir. Daha sonra veriler Comprehensive Meta-Analysis (CMA) yazılımı 3. sürümde oluşturulan şablon dosyasına aktarılmıştır. Her boyut için CMA yazılımında ayrı bir dosya oluşturularak veriler her iki alt boyut için ayrı ayrı incelenmiştir. Veriler programa yüklendikten sonra ilk olarak homojenlik testi yapılmış ve kullanılacak model belirlenmiştir (Sabit – Rastgele Etkiler Modeli). Sonrasında ise ortalamalar, standart hatalar, Z ve p puanları incelenerek analiz sonuçları raporlaştırılmıştır (Şen ve Yıldırım, 2020).

BULGULAR

Bu araştırma kapsamında toplamda 2015 – 2021 yılları aralığında 213 yayın incelenmiştir. İncelenen bu yayınlardan 75'inin kapsam, örneklem ve araştırma yöntemi olarak bu araştırma için incelenmeye alınabileceği tespit edilmiştir. Bu 75 araştırma (43 Tez, 31 Makale ve 1 Bildiri) yöntem kısmında belirtilen değerlendirme kriterlerine tabi tutulmuştur ve 5 araştırma meta analiz sürecine katılmıştır. Meta analiz sürecine katılmayan yayınların analize katılmama sebepleri şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Meta analiz sürecine katılmayan yayınların analize katılmama sebeplerine göre dağılımı

Şekil 1'de gösterilen dağılıma göre meta analiz sürecine katılmayan yayınların % 51'i Ayas ve Pişkin (2015) tarafından geliştirilen referans ölçeği araştırma sürecinde kullanmadıkları için (Alpay, Durmuş ve Aybek, 2016; Ayaz Alkaya ve Avşar, 2017; Eminoğlu, 2018 gibi), % 31'i veri analizi sürecinde akran zorbalığı kurbanı olma ve zorba olma toplam puanlarının ortalama ve standart sapma gibi betimsel istatistikleri açık biçimde vermediği için (Kızılkıran, 2017; Tardu ve Akcan, 2021; Kocatürk ve Kurtça, 2021 gibi), % 9'u veri analizi sürecinde ölçeğin toplam puanı ile çalışmak yerine madde ortalamalarını alarak farklılaştığı için (Adalar Çelenk ve Yıldızlar, 2019; Kaya, Candeger ve Bedir, 2019; Öztürk, 2019 gibi), % 6'sı analiz sürecinde etik kurul izinleri veya başka bir sebeple cinsel zorbalık alt boyutunu analizlerinde kullanmadığından toplam puanının yanlış değerlendirilebileceği için (Sarı, 2019; Madanoğlu, 2020; Sipahi, 2021 gibi), % 3'ü ise akran zorbalığı kurban ve zorba puanlarının ortalamasını verirken bu puanların ölçeğin yapısı gereği olan 53 – 265 puan aralığının dışında olmasından dolayı sonuçlardan şüphe duyulduğu için (Çoban, 2019; Demiröz, 2019 gibi) bu yayınlar meta analiz sürecine katılmamıştır. Kalan araştırmalar için meta analiz verileri toplanmış ve analiz edilmiştir.

Akran zorbalığı kurbanı olma toplam puanı değişkeni meta analiz yöntemi ile incelenmiştir. Veri analiz öncesinde araştırmaya katılan verilerin homojen dağılıp dağılmadığını tespit etmek için Q değerlerine ve p değerlerine bakılmıştır. Veri seti incelendiğinde akran zorbalığı kurbanı olma toplam puanı boyutu için verinin heterojen dağıldığı gözlenmiştir ($Q = 2934,79$; $df = 4$; $I^2 = 99,86$; $p < 0,05$). Bu nedenle meta analiz sürecinde sonuçların değerlendirilmesinde Rastgele Etkiler (RandomEffect) modeli kullanılmıştır. Sonuçlar tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1.

Akran zorbalığı kurbanı olma toplam puanı için meta analiz sonuçları

Çalışma	N	$\bar{X}$	Standart Hata (SE)	Varyans	% 95 Güven Aralığı		Z	p
					Alt Sınır	Üst Sınır		
Mercan ve Sarı (2018)	200	231,25	3,27	10,71	224,83	237,66	70,63	,00*
Kılınç ve Uzun (2020)	406	65,25	,78	,32	63,70	66,79	82,89	,00*
Alımcı (2018)	428	81,25	1,24	1,54	78,81	83,68	65,32	,00*
Izgır (2019)	6776	97,98	,74	,56	96,51	99,44	130,80	,00*
Gümüş (2020)	411	83,48	1,50	2,26	80,53	86,42	55,52	,00*
<i>Sabit Etkiler (FixedEffect)</i>		85,39	,46	,21	84,47	86,31	182,72	,00*
<i>Rasgele Etkiler (RandomEffects)</i>	Σ 8221	111,59	13,60	184,96	84,94	138,25	8,20	,00*

* = $p < 0,05$

Tablo 1'deki sonuçlar incelendiğinde örneklem grubu içerisinde akran zorbalığı kurbanı olma toplam puanı boyutu için ortalamanın 111,59 düzeyinde olduğu tespit edilmiştir ($Z = 8,20$; $p < 0,05$). Bu araştırma kullanılan ölçeğin 53 maddeden oluştuğu ve 53 – 265 puan aralığında olduğu göz önüne alındığında akran zorbalığı kurbanı olma ortalamasının en az “dönem boyunca bir defa” ve “ayda bir defa” aralığında olduğu söylenebilir ($111,59 / 53 = 2,10$).

Akran zorbalığı sürecinde zorba olma toplam puanı değişkeni meta analiz yöntemi ile incelenmiştir. Veri analiz öncesinde araştırmaya katılan verilerin homojen dağılıp dağılmadığını tespit etmek için Q değerlerine ve p değerlerine bakılmıştır. Veri seti incelendiğinde akran zorbalığı sürecinde zorba olma toplam puanı boyutu için verinin heterojen dağıldığı gözlenmiştir ($Q = 4891,12$; $df = 4$; $I^2 = 99,91$; $p < 0,05$). Bu nedenle meta analiz sürecinde sonuçların değerlendirilmesinde Rastgele Etkiler (RandomEffect) modeli kullanılmıştır. Sonuçlar tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2.

Akran zorbalığı sürecinde zorba olma toplam puanı için meta analiz sonuçları

Çalışma	N	$\bar{X}$	Standart Hata (SE)	Varyans	% 95 Güven Aralığı		Z	p
					Alt Sınır	Üst Sınır		
Mercan ve Sarı (2018)	200	247,49	2,48	6,16	242,62	252,35	99,71	,00*
Kılınç ve Uzun (2020)	406	74,61	1,15	1,32	72,35	76,86	64,74	,00*
Alımcı (2018)	428	68,13	1,00	1,00	66,16	70,09	68,09	,00*
Izgır (2019)	6776	88,86	,72	,51	87,44	90,27	123,32	,00*
Gümüş (2020)	411	68,92	1,09	1,20	66,76	71,07	62,76	,00*
<i>Sabit Etkiler (FixedEffect)</i>		84,10	,46	0,21	83,19	85,00	181,74	,00*
<i>Rasgele Etkiler (RandomEffects)</i>	Σ 8221	109,50	16,99	288,96	76,18	142,82	6,44	,00*

* = $p < 0,05$

Tablo 2'deki sonuçlar incelendiğinde örneklem grubu içerisinde akran zorbalığı sürecinde zorba olma toplam puanı boyutu için ortalamanın 109,50 düzeyinde olduğu tespit edilmiştir ($Z = 6,44$; $p < 0,05$). Bu araştırma kullanılan ölçeğin 53 maddeden oluştuğu ve 53 – 265 puan aralığında olduğu göz önüne

alındığında akran zorbalığı kurbanı olma ortalamasının en az “dönem boyunca bir defa” ve “ayda bir defa” aralığında olduğu söylenebilir (109,50 / 53 = 2,06).

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Akran zorbalığının yaygınlığına yönelik elde edilen bulgular incelendiğinde Türkiye’de akran zorbalığının yaygınlığının akademik yıl boyunca en az iki defa civarında olduğu söylenebilir. Zorba ve kurban boyutları için bu durum benzerdir. Gini ve Pozzoli (2009) tarafından Birleşik Krallık, Norveç, Hollanda, Hindistan gibi ülkelerden derlenen veriler kullanılarak yapılan meta analiz çalışmasına göre akran zorbalığı 7 – 16 yaş arasındaki ergen ve çocuk gruplarında psikolojik açıdan önemli bir risk oluşturmaktadır. Buna benzer olarak Kljakovic ve Hunt (2016) tarafından ABD, Kore, Çin, Finlandiya, Hollanda gibi ülkelerde yapılan araştırmaları inceleyen bir meta analiz çalışmasında akran zorbalığının okullarda sosyal ve davranışsal sorunlar açısından bir risk faktörü olduğu belirtilmiştir.

Reijntjes, Kamphuis, Prinzie ve Telhc (2010) tarafından yapılan bir meta analiz çalışmasında akran zorbalığının içselleştirme süreci nedeniyle bir kısır döngüye girdiğine ve önemli bir sorun oluşturduğuna işaret etmektedir. Moore, Norman, Suetani, Thomas, Sly ve Scott (2017) tarafından yapılan bir meta analiz çalışmasında akran zorbalığının zihinsel sağlık ile önemli oranda ilişkili olduğu ve okul çağı çocukları arasında dikkat edilmesi gereken önemli bir konu olduğu belirtilmiştir. Walters (2020) tarafından yapılan bir meta analiz çalışmasında ise akran zorbalığının okul çağı çocukları arasında görülen önemli bir sorun olduğu ve birçok riskli davranışla ilişkili olduğu belirtilmiştir.

Bu araştırma sonuçları akran zorbalığının dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’deki ergenler arasında da önemli bir sorun olduğuna işaret etmektedir. Bu araştırma örneğinden elde edilen bulgular ışığında Türkiye’de her öğrenci en az eğitim öğretim yılı boyunca ortalama 2 defa zorbalığa maruz kaldığı söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında akran zorbalığının Türkiye’deki ergenler arasında önemli bir sorun olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu araştırma sonuçları 5 yayın ile sınırlı olduğundan gelecekte daha büyük örneklerde yapılacak araştırmalara ihtiyaç vardır. Buna ek olarak gelecekte yapılacak araştırmalarda araştırmacılar bu akran zorbalığını cinsiyet, oluş biçimi, olduğu yer vb. değişkenlere göre inceleyerek literatüre katkı sağlayabilirler.

Akran zorbalığı konusunda yapılan yayınlar incelendiğinde Kızılkın (2017), Tardu ve Akcan (2021), Kocatürk ve Kurtça (2021) tarafından yapılan yayınlarda betimsel istatistiklerin net verilmemesi araştırmaların meta analiz sürecine dâhil edilmesine engel olmuştur. Bununla birlikte Adalar Çelenk ve Yıldızlar (2019); Kaya, Candeğer ve Bedir (2019); Öztürk (2019) tarafından yapılan yayınlarda da ise betimsel istatistikler verilse de veriler işlenirken madde ortalamaları alındığından bu araştırmaların meta analize katılması yanlış bir sonuca sebep olacağından bu araştırmalar da analiz dışında tutulmuştur. Meta Analiz sürecinde Cohen’in d’si gibi katsayılar kullanılarak farklı istatistiksel ölçümler belirli oranlarda bir araya getirilebilmektedir (Şen ve Yıldırım, 2020). Ancak her araştırma için bu katsayının kullanımı mümkün olmamaktadır. Bu açıdan Türkiye’de bundan sonra yapılacak araştırmalarda standardize edilmiş bir raporlama sistemi kullanılması faydalı sonuçlar verebilir. Horzum, Şahin, Gök, Yurttaş, Kumlu, Şahin, Yanış, Tüzün ve Hacıoğlu (2016) yaptıkları araştırmada bulgular bölümünde ilk olarak betimsel istatistiklerin verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. İlgili araştırmadaki öneriler bu açıdan önemlidir. Araştırmacılar tarafından betimsel istatistiklerin araştırmalarda açık bir biçimde verilmesi ve hakemler, editörler ve tez değerlendirme jürilerinin bu konuya dikkat etmeleri durumunda gelecekte yapılacak meta analiz çalışmalarında daha büyük örneklemere ulaşılabilir. Bu açıdan araştırmacılar verilerini analiz ederken belirtilen standart sistemi kullanarak; editör, hakemler ve tez değerlendirme jürileri ise standart raporlama dışında kalan yayınları kabul etmeyerek ya da revizesini isteyerek gelecekte yapılacak meta analiz çalışmalarına katkı sağlayabilirler.

Akran zorbalığına yönelik yapılan araştırmalar içerisinde cinsel zorbalık alt boyutunun dikkat çekici olduğu gözlenmektedir. Sarı (2019), Madanoğlu (2020) ve Sipahi (2021) tarafından yapılan yayınlarda akran zorbalığının cinsel zorbalık alt boyutu araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Sipahi (2021) araştırmasında bu durumun sebebi olarak etik kurullar tarafından bu boyutu ölçmeye yönelik olan maddelere etik uygulama izni verilmediği ifade etmiştir. Ama ilgili yayında kullanılan “Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği – Ergen Formunun” Ayas ve Pişkin (2015) tarafından yapılan geçerlilik ve güvenilirlik analizi incelendiğinde bu boyutu ölçmeye sağlayan maddelerin geçerli ve güvenilir olduğu; Izgır (2019) ve Gümüş (2020) tarafından yapılan araştırmalarda kullanıldığı görülmüştür. Bu durum tutarsız bir yapıya işaret etmektedir. Bazı illerde etik kurullar bu ölçeğin cinsel zorbalık alt boyutuna izin verirken bazı diğer illerde etik kurullar bu boyuta izin vermemektedir. Bu boyuta neden izin verilmediği ve bilimsel gerekçeleri

açık değildir. Bu kapsamda gelecekte yapılacak araştırmalarda etik kurulların kararlarını hangi kriterlere göre verdikleri incelenebilir ve bu kriterlerin standart hale getirilmesi için gerekli çalışmalar yapılabilir.

Genel olarak araştırma sonuçları meta analize katılan yayın sayısının beş yayın ile kısıtlı olmasından dolayı sınırlıdır. Bu sınırlılığı temel sebebi bulgularda açıkça ifade edilmiştir ve tartışmada tartışılmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda yayınların meta analize uygun olabilmesi için bu yayınlarda bu araştırmada ifade edilen yapısal eksikliklerin olmaması gerekmektedir. Buna ek olarak Türkiye’de akran zorbalığının yaygınlığının tespiti için daha çok yayının incelenmesi gerekmektedir. Araştırmacılar gelecekte bu konu hakkında daha detaylı araştırma yaparak akran zorbalığının yaygınlığını daha net biçimde ortaya koyabilirler.

KAYNAKÇA

- Adalar Çelenk, T. E. & Yıldızlar, O. (2019). Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve mağduriyetinin incelenmesi. *Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(2), 24-31.
- Alımcı, D. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin akran zorbalığı ve sosyal görünüş kaygıları ile kendine saygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Arnett, J. J. (1999). Adolescent storm and stress, reconsidered. *American psychologist*, 54(5), 317-326.
- Ayas, T. & Pişkin, M. (2015). Akran zorbalığı ölçeği: Ergen formu. *Akademik Bakış Dergisi*, (50), 316-324.
- Ayaz Alkaya, S. & Avşar, F. (2017). Okul çağı çocuklarının akran zorbalığı durumları ile atılganlık düzeyleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma*, 14(3), 185-191.
- Aypay, A., Durmuş, E. & Aybek, E. C. (2016). Akran zorbalığı, okul tükenmişliği ve ebeveyn izlemesi arasındaki ilişki. *Journal of International Social Research*, 9(43), 1389-1396.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çoban, K. (2019). *Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığını yordaması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Demiröz, A. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları aile tutumları ile akran zorbalığı arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Eminoğlu, M. (2018). *Ergenlerde sosyal ve duygusal yalnızlık ile akran zorbalığı arasında psikolojik dayanıklılığın aracı rolü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bayburt Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gini, G. & Pozzoli, T. (2009). Association between bullying and psychosomatic problems: A meta-analysis. *Pediatrics*, 123(3), 1059-1065.
- Graham, S. (2016). Victims of bullying in schools. *Theory into practice*, 55(2), 136-144.
- Gültekin, Z. & Sayıl, M. (2005). Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8(15), 47-61.
- Gümüş, G. (2020). *Ergenlerde kendilik algısı ve kimlik gelişimi süreçlerinin akran zorbalığı ile ilişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırşehir.
- Horzum, T., Çelik, F., Gök, E., Kumlu, G. D. Y., Şahin, D., Yanış, H., Tüzün, Ü. N. & Hacıoğlu, Y. (2016). Sosyal bilimler alanlarında hazırlanan tezler için raporlaştırma önerileri: bir tez nasıl yazılmalıdır?. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(3), 489-522.
- Izğır, G. (2019). *Lise öğrencilerinde akran zorbalığının yaygınlığı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Aydın.
- Kapıkıran, Ş. (2013). Loneliness and life satisfaction in Turkish early adolescents: The mediating role of self esteem and social support. *Social Indicators Research*, 111(2), 617-632.
- Kaya, Z., Candeğer, H. & Bedir, G. (2019). Farklı okul türlerine devam eden ergenlerin zorba ve kurban olma düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. İçinde Çakır, Ş. (Eds.), *EJER Congress 2019 Bildiri Kitabı* (ss. 1344-1357). Ankara: Anı yayıncılık.

- Kılınç, M. & Uzun, K. (2020) Ergenlerin öznel iyi oluşlarının yordayıcıları olarak akran zorbalığı ve akran mağduriyeti. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 1400-1439.
- Kızıllıkan, İ. O. (2017). *Ergenlerde akran zorbalığı, sosyal destek ve depresyon arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kljakovic, M. & Hunt, C. (2016). A meta-analysis of predictors of bullying and victimisation in adolescence. *Journal of adolescence*, 49, 134-145.
- Kocaturk, M. & Kurtça, T. T. (2021). Akran zorbalığı ve mağduriyeti, siber zorbalık, ahlaki uzaklaşma ve empatik ilgi arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(79), 1123-1136.
- Kurnaz, A. & Kapçı, E. G. (2013). Saldırganlık ve mağduriyet ölçeklerinin ilköğretim ikinci kademe çocuklarına uyarlanması. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 2 (2), 106-115.
- Madanoğlu, İ. (2020). *Ergenlerde alay edilme ve akran zorbalığının çatışma eğilimi ile ilişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Okan Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Menesini, E. & Salmivalli, C. (2017). Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions. *Psychology, Health & Medicine*, 22(1), 240-253.
- Mercan, H. & Sarı, H. Y. (2018). Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve sosyodemografik değişkenlerle ilişkisi. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 26(1), 21-29.
- Moore, S. E., Norman, R. E., Suetani, S., Thomas, H. J., Sly, P. D. & Scott, J. G. (2017). Consequences of bullying victimization in childhood and adolescence: A systematic review and meta-analysis. *World journal of psychiatry*, 7(1), 60-76.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational leadership*, 60 (6), 12-17.
- Öztürk, H. (2019). *Ortaöğretim öğrencilerinin akran zorbalığı ilişkisinde zorba ve kurban olma durumlarını etkileyen faktörler ve okul sosyal hizmeti* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Reijntjes, A., Kamphuis, J. H., Prinzie, P. & Telch, M. J. (2010). Peer victimization and internalizing problems in children: A meta-analysis of longitudinal studies. *Child abuse & neglect*, 34(4), 244-252.
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and violent behavior*, 15(2), 112-120.
- Sarı, K. (2019). *Akran zorbalığının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi / Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Satan, A. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyo demografik değişkenler ile ilişkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Sipahi, E. (2021). *Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık ve akran zorbalığı eğilimlerinin örgütsel yabancılaşma ve örgütsel güven algılarına etkilerinin incelenmesi: Ankara ili örneği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Şen, S. (2019). SPSS ile meta-analiz nasıl yapılır?. *Harran Maarif Dergisi*, 4(1), 21-49.
- Şen, S. & Yıldırım, İ. (2020). *CMA ile Meta-Analiz Uygulamaları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tardu, A. & Akcan, A. (2021). Ergenlerin toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışı ile zorba davranışları arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Hemşirelik Bilimi Dergisi*, 4(2), 59-65.
- Walters, G. D. (2020). School-age bullying victimization and perpetration: A meta-analysis of prospective studies and research. *Trauma, Violence, & Abuse*, 1-11. <https://doi.org/10.1177/1524838020906513>
- Yörükoğlu, A. (2019). *Gençlik çağı ruh sağlığı ve ruhsal sorunlar* (15. Basım). İstanbul: Özgür Yayınları.